

Gyulay Lajos
Martius 15.

Gr. Gyulay Lajos maga keze és könyve

Szerkesztő: Hász-Fehér Katalin

A gyűjteményben megjelent kötetek

Lotty! – Fanny! (1867. január 21. – 1867. március 3.)

Martius 15. (1867. március 14. – 1867. május 30.)

Hálózati kritikai kiadás
<http://www.gyulaynaplok.hu>

Gyulay Lajos
Martius 15.
(1867. március 14. – 1867. május 30.)

Sajtó alá rendezte és a bevezetőt írta
Labádi Gergely

Szeged
2008

A kötet a 19. századi irodalmi és művelődéstörténeti források: Gyulay Lajos naplói című, K 68866 számú OTKA-pályázat keretében jelent meg.

Lektorálta
Deák Ágnes

Az idegen nyelvű szövegrészeket fordította és lektorálta
Balázs Péter (francia)
Labádi Gergely (német)
Nagyillés János, Latzkovits Miklós (latin)

A szövegkiadás munkatársai
Baranyai Zsolt, Boldog Zoltán, Dávid Péter, Gere Zsolt, Kárpáti Zsuzsa,
Kupán Zsuzsanna, Molnár H. Magor, Nagy Mariann, Szabó Ágnes, Szabó
Tamás, Török Zsuzsa, Turcsányi Mária, Veres Ildikó

Megjelent a Szegedi Tudományegyetem Klasszikus Magyar Irodalom
Tanszékének gondozásában.
Felelős kiadó: Zentai Mária

Készítette a Garmond 2000 Kft.
Felelős vezető: Kinyik Erika

ISBN 978 963 482 915 7
ISBN 978 963 482 914 0 ö

Martius 15. *A napló bemutatása*

A *Gr. Gyulay Lajos maga keze és könyve* című sorozat kiadványát tartják kezükben „nyájas és esetleges olvasóink” (162).¹ A 19. századi magyar irodalom- és művelődéstörténet egyik kevésbé ismert alakjának impozáns méretű, „majdnem másfél száz” kötetes naplófolyamából (500) évente négy kötet jelenik meg e sorozatban. A szegedi Klasszikus Magyar Irodalom Tanszék oktatóiból, doktoranduszaiból, hallgatóiból álló *Irodalomtudományi Munkacsoport* által gondozott sorozat sajátosságairól, a naplófolyam lehetséges megközelítéséről és természetesen magáról Gyulay Lajosról az elsőként megjelent kötetben, az 1867. január 21. és március 3. közötti időszakot felölelő *Lotty! – Fanny!* című napló nyomtatott kiadásában és a kutatás internetes honlapján is részletes információkat találnak az olvasók,² ezért e bevezetésben ezekre külön nem térek ki. A jelen kötet előszavában kizárólag a Gyulay Lajos által *Martius 15.* címmel ellátott napló vázlatos bemutatására kerül sor. A kötet két és fél hónapot felölelő anyagának gazdagságát két szempontra koncentráva mutatom be: a cím által keltett elvárások és a szöveg közötti feszültséggel, valamint a *Martius 15.* olvasmányjegyzeteivel foglalkozom. A bevezetés második részében a nyomtatott változat létrehozásakor alkalmazott megoldásokat ismertetem.

A napló kézírata a Romániai Országos Levéltár Kolozs megyei Igazgatóságán, Kolozsvárott érhető el;³ formátuma olvasóbarát, szélessége mindössze 127 mm, magassága pedig 189 mm, kék kartonkötés fedi. Terjedelme viszont tekintélyes, Gyulay a kötet végéhez közeledve maga is megjegyzi, hogy eltér az átlagostól: „Ötszáz lapja be van írva e könyvemnek, és kitelik belőle az 555^{edik} lap is, [...] vastagabb ez a szokottaknál, rég is, hogy írogatok rajta” (501). A kézirat az eredeti számozás szerint 572 oldalból áll, a gróf 1867. március 14. és május 30. között dolgozott rajta.

A naplókötet lapjain lassan megformálódó napok és hetek – a cím által keltett elsődleges elvárásokhoz képest – egészen más ritmusban követik egymást, mint 19 évvel korábban,⁴ pedig az első oldalak még az 1848. márciusi napló hangulatát idézik. Március 15-e „előestvéjén” például a következőket

---

1 A zárójelben lévő oldalszámok a kézirat eredeti számozását követik.

2 Hász-Fehér Katalin: *Gyulay Lajos naplókönyvei*. In Gyulay Lajos: *Lotty! – Fanny! (1867. január 21. – 1867. március 3.)* Szeged, 2008: 5–20. (Online: http://www.kiad.hu/bibl/gyulay/haszfeher_gyulaynaplokonyvei.pdf) A kutatási program honlapja a <http://www.gyulaynaplok.hu> címen érhető el.

3 Arhivele Naționale Direcția Județului Cluj, Fond fam. Gyulay–Kuun, Inv. 381.

jegyzi fel Gyulay Lajos: „1848 óta martius 15-e történelmileg nevezetes nap, de azóta ez az első, melyet megint szívünk szerint meginnapolhatunk, miután felelős magyar ministeriumunk van, és királyunk, Ferenc József jelenben a budai királyi várpalotában székel. A mostani martius 15-e az 1848-kinak csak jogfolytonos örököse, az 1848-ki törvényeink elismerve, alkotmányunk visszanyerve. Nemzeti innappá szentelem a holnapot, és úgy hiszem, minden igazi magyar kebel. Éljen a haza! éljen a Magyar! Isten oltalmazza, és virágoztassa fel Magyarországot, melybe már Erdély is belefoglalva, bár *Fiume* is az volna már, de meglesz az is Isten jóvoltából.” (3–4)⁵ A naplóban közvetlenül az idézett rész előtt olvasható felütés viszont arról tanúskodik, hogy különös körülmények is befolyásolják a megemlékezést, ti. Gyulay Lajos pusztán babonából, a péntekkel kapcsolatos rossz érzései miatt kezdett neki egy nappal korábban e kötetének. Ami ugyan furcsa azok után, hogy a *Lotty! – Fanny!* lapjain Victor Hugo nyomán „a péntek elleni balvéleményeket”⁶ akarta megcáfolni, de valamelyest megmagyarázza, hogy a másnap teleírt tizenhét lapból (5–21) miért csak egyetlenegy foglalkozik az 1848-ban történelemmel, s a többin miért egykori pártfogoltja, Salamon Ferenc könyvét (*Két magyar diplomata a tizenhetedik századból*, Pest: Ráth Mór, 1867.) jegyzeteli. Az azonban meglepő, hogy a baljós péntek elmúltával, 1867. március 16-án sem ír részletesen az évfordulóról, csak egy rövid leírásban mutatja be naplóját: „Tizenegy napi szünetelés után újból nékiállottam a naplászatnak. *Martius 3-kának emlékezetes napján* fejeztem be másik könyvemem, és martius 15^{ke}, szintén emlékezetes nap előestvéjén fogtam hozzá ennek az írásához, melyet el is nevezék *Martius 15-kének*.” (22) E rövid ismertető után ismét a Salamon könyvből tett kijegyzések és a hozzájuk fűzött észrevételek következnek. A kötet további lapjain aztán fokozatosan el-elmaradnak még az efféle rövid utalások is.

Az az értelmezés azonban nem feltétlenül termékeny, amely a felhozottakat valamiféle „hiányként” kezeli, problémaként tételezi. Hiszen a két március 15. között tizenkilenc év telt el, ráadásul Gyulay e két és fél hónap alatt kijegyzetelt számos olvasmánya közül témája révén több is közvetlenül⁷

4 L. Gyulay Lajos naplója a forradalom és szabadságharc korából. 1848. március 5. – 1849. június 22. II. kötet. Sajtó alá rendezte V. András János, Csetri Elek, Miskolczi Ambrus, Budapest: ELTE Román Filológiai Tanszék – Központi Statisztikai Hivatal Levéltára, 2003.

5 Pl.: „Március 15-dike Örökre fényes napja lesz Magyarhonnak akkor vivta ki Pest városa a’ Szabad Sajtót akkor tüzte fel a’ magyar lobogót köz épületein.” In *Gyulay Lajos naplói...*, i.m., II: 20.

6 Gyulay, *Lotty! – Fanny!...*, i.m., 103.

7 Pl. Szeremlei Samu: *A Honvédelmi Bizottmány keletkezése s a forradalom kitörése 1848-ban*. Pest: Emich Gusztáv, 1867.

vagy a hozzájuk fűzött kommentárok által közvetve⁸ 1848–1849-ről szól. A koronázási készülétek kapcsán tett megjegyzései, a távolmaradás kényszerének, szándékának többszörös bejelentése is határozott állásfoglalás, amely szervesen illeszkedik korábbi cselekedeteihez, nézeteihez.⁹ Még ha bizonyos értelemben igaz is Miskolczy Ambrus véleménye, mely szerint Gyulay a naplórészlet során „[m]agával sem nézett igazán szembe”,¹⁰ a naplóban éppen az az izgalmas, hogy a néhány explicit megjegyzés, az ismerősnek tűnő narratívák mellett valójában nehezen megfogható, ellentmondásos, számos emlékkel, élménnyel, benyomással átszótt Március 15-éket kell értelmeznie az olvasónak. Úgy vélem, meggyőző példája ennek az emlékezet sajátos működését bemutató, Gyulay által vezetett, és a naplóban hónapról hónapra közölt „krónikás könyv” erre a napra vonatkozó bejegyzése:

„Martius 15^{én} 1848^{ban} ütött ki Budapesten a forradalom.

Ugyanazon évben és napon született *Naisz Mari* cukrász leánya.

Ugyanaz napon 1860^{ban} egy tüntetés alkalmával többen megsebesültek, az egyik áldozata azon napnak *Fornyak* jogász volt, ki sebeiben azután meg is halt.

Mart. 15. 1807^{ben} volt temetése néhai kedves Atyámnak, *gr. Gyulay Ferencnek*, béke hamvainak!” (60–61)

Az andersoni (benjamini) homogén, üres időben észlelhető véletlenszerű, „az időt keresztvező” egyidejűségek¹¹ izgalmas példája az idézett részlet, amelyben a személyes és családi élettörténet sarokpontjai mellett a nemzet sorsfordító és/vagy szimbolikus eseményei jelennek meg. A „krónikás könyv” Gyulay Lajos által feljegyzett naptári eseményei az emlékezésben konstruálódó identitás megfigyelését, „működésének” elemzését teszi lehetővé a naplókötet olvasói számára.¹²

E „működés” elemzésekor, a napló vázlatos bemutatásakor nem lehet figyelmen kívül hagyni az olvasmányok kérdését, oly erőteljes jelenlétük e napló szövegében. A *Lotty! – Fanny!* hosszú Victor Hugo-részletei ízelítőt adnak abból, ami e naplókötetet végig jellemzi: Gyulay olvasmányélményei

8 Pl. Oltványi Pál: *A csanádi püspöki megye birtok viszonyainak rövid története*. Szeged: Bába Imre, 1867.

9 1848–1849-es szerepléséről és politikai meggyőződéséről részletesen ír Csetri Elek és Miskolczy Ambrus: *Gyulay Lajos naplói... i. m.*, I. kötet. (1848–1849-ről a forradalom után: 235–314.) Összefoglaló Bodor Gyöngyvértől (*Az 1848–1849. évi első népképviselői országgyűlés történeti almanachja*. Budapest: Magyar Országgyűlés, 2002: 328–329.).

10 *Gyulay Lajos naplói... i. m.*, I: 81.

11 Benedict Anderson: *Elképzelt közösségek. Gondolatok a nacionalizmus eredetéről és elterjedéséről*. Ford. Sonkoly Gábor. Budapest: L'Harmattan-Atelier, 2006: 34. L. még Walter Benjamin: *A történelem fogalmáról*. Ford. Bence György. In Walter Benjamin: *Angelus Novus*. Szerk. Radnóti Sándor. Budapest: Magyar Helikon, 1980: 959–974.

12 L. Labádi Gergely: *Lotty! – Fanny! A napló bemutatása*. In Gyulay, *Lotty! – Fanny!... i. m.*, 25–26.

alapvetően határozzák meg, miként érzékeli-értelmezi az őt körülvevő világot¹³ – vagy legalábbis azt, miként tud mindezeokról beszámolni. Persze ez korántsem véletlen, írásgyakorlata többször hangoztatott ars poeticája szerint „aki sokat olvas, az aztán írni is tud sokat” (98), s mivel a naplóírás, azaz a „naplászat” hosszú évek alatt szokássá vált (530), ezért kényszerítő szükségét kell az olvasmányoknak kielégíteniük, az írás lehetőségét kell biztosítaniuk: „olvasásra veszem a dolgot, hogy annál több följegyezni való legyen egy más alkalmatossággal” (122).

Nem érdemes felsorolni, mely kiadványok jártak Gyulay kezében e két és fél hónap alatt, a következő lapokon a napló olvasóinak lehetőségük lesz találkozni velük, csak két szövegrészletre szeretném felhívni a figyelmet, amelyek segíthetnek megérteni a vég nélküli „ki- és megjegyzések” sajátos működését. Az egyes cikkekből származó idézetek az olvasás ritmusának megfelelően rendszerint egymáshoz közel találhatók, példa erre rögtön a napló elején Salamon Ferenc könyve. Ez azonban korántsem az egyedüli rendje a jegyzeteknek. Gyulay március 27-én arról tudósít, hogy kezébe akadt a *Revue des deux mondes* 1857. november–decemberi kötete. A közel ezeroldalas folyóiratszámából francia nyelvű idézetek formájában mintegy 23 cikket használ föl a *Martius* 15. megírása során, ám ezek közül néhányat egyáltalán nem egy tömbben találunk. Paul de Molènes *L'Écueil de Lovelace* című közleményéből¹⁴ például először április 26-án idéz (306), utoljára pedig május 17-én (462). A cikkből május elsején több részletet is felhasznál Gyulay, ezek közül az egyiket a következő idézet tartalmazza: „Tege megírtam *de ma plus belle écriture* kapitány Keltz mellett az ajánlólevelet *gr. Haller gárdakapitánynak.*” (340–341)¹⁵ A cikkből átemelt részletet saját élet- és íráshelyzetéhez igazította, azaz egyes szám első személyűvé alakította a harmadik személyű birtokos névmást. Mindez azonban akkor vált igazán érdekessé, amikor egy 88 oldallal és 12 nappal később keletkezett bekezdés végén sikerült egy áthúzott francia nyelvű részletet kiolvasni: „Találkoztam tege *Luriana Regina Sacerdossal*, fenyegetett, ha ma el nem megyek hozzá, levelet fog írni hozzám, mit már többszer tett, pedig jól tudja, hogy nem szeretem az efféle levelezéseket. Éppen azért fenyegetett vele. A látogatás elmaradt, a levél, félek, megjő, kis alakban,

---

13 Ugyanígy értelmezi Miskolczy Ambrus pl. a Gyulay által készített Lamartine-kivonatokat: *Gyulay Lajos naplói...*, i.m., I: 134.

14 Paul de Molènes: *L'Écueil de Lovelace*. In *Revue des deux mondes*. Douzième volume, 2e période, XXVII. année, novembre–décembre 1857: 705–736.

15 Az eredeti francia mondat: „Enfin il se décida un dimanche à se déclarer d'une manière ouverte; pour cela, il écrivit de sa plus belle écriture une lettre qui pouvait être pliée dans un gant.” Molènes, i.m., 717. (Magyarul: „Végül egy vasárnap elhatározta, hogy nyíltan színt vall, ezért legszebb kézírásával írt egy levelet, amelyet bele lehetett hajtogatni egy kesztyűbe.”)

<pouvait être pliée dans un gant>.” (429) Az áthúzott részlet eredetileg a 340–341. oldalról idézettek folytatása: Gyulay Lajos élete szempontjából egy alapvetően nem túl érdekfeszítő francia cikk egyetlen félmondatának részei két teljesen különböző szituációban bukkannak fel, s ezáltal egy pillanatra rálátást engednek arra, a naplóban hogyan nyernek szavakat a dolgok, miként keletkezik szövege. Kétségtelenül extrém példája a naplóíró sajátos intertextuális gyakorlatának, de valós példa.¹⁶ A rákövetkező kérdésre persze nem tudok választ adni, arra ti., hogy ezt az önmagában ártatlan félmondatot – bárki is tette – miért kellett kihúzni.

Az olvasással kapcsolatos második idézet nem Gyulay naplójából származik, hanem Mini grófnőéből, azaz Justh Zsigmond „lélektanulmányából”, *A pénz legendájából*. Egy fiatal lány kézmozdulatáról és e mozdulat jelentéséről olvashatunk a következő részletben: „Papa elhűlt, mamát az ájulás környékezte, csak énbennem volt elég ízlés, hogy ne mutassam, amit érzek. Én könnyös arccal felvettem egy ezüst kést az asztról, s a »Revue des Deux Mondes« egy példányát kezdtem felvágni.”¹⁷ A lánykérésre adott reakciók közül számomra most nem a fiatal grófnő magaviseletének „ízlésessége”, hanem a szobában a keze ügyébe eső felvágatlan *Revue* az érdekes, mivel e folyóirat megjelenése Gyulay naplójában meglehetősen talányos: „A *Revue*-t csak kéntelenségből vettem volt elé betegségem alatt kifogyván olvasnivalóimból.” (83) Gyulay idézett szavai azért figyelemre méltók, mert nem tartja szükségesnek megmagyarázni, miként került közelébe egy tíz évvel korábbi, meglehetősen vaskos lapszám. Az újságok és folyóiratok esetében ez a magyarázat a naplóban ugyan mindig elmarad, de Gyulay ekkoriban, ettől az egy esettől eltekintve mindig aktuális, frissen megjelent kiadványokat (újságot és könyveket) jegyzetel. A *Lotty! – Fanny!* lapjain meg is fogalmazta ennek okát: „A hírlapolvasás egy oly dolog, mellyel az ember nem maradhat el, különben a világtól is elmarad.”¹⁸ A *kiválás genezise* naturalista kísérlete jelen esetben kétségtelenül nem több mint illusztráció, ám segít megérteni, egy gróf számára miért nem szorul magyarázatra a *Revue* tíz évvel korábbi számának „felvágása”, azaz jegyzetelése.

A szövegközlés elvei

Hász-Fehér Katalin a sorozat első kötetében olvasható bevezetőben¹⁹ részletesen ismertette azokat az elveket, amelyeket a munkacsoportunk Gyulay

16 L. még Labádi, *i.m.*, 21–23.

17 Justh Zsigmond: *A pénz legendája*. In Justh Zsigmond: *A pénz legendája és más kisregények*. S.a.r. Gángó Gábor. Budapest: Unikornis, é.n.: 21.

18 Gyulay, *Lotty! – Fanny!...*, *i.m.*, 67.

19 Hász-Fehér, *i.m.*, 11–20.

Lajos naplóinak átírásakor szem előtt tart, ezért a sajtó alá rendezés gyakorlati kérdéseinek tárgyalása előtt csak röviden idézem fel őket.

A szövegközlést leginkább az határozza meg, hogy a naplók *nyomtatott* kiadásakor alapvetően nem forrásként, dokumentumként, hanem kiadásra szánt alkotásként tekintünk a kéziratra. Döntésünkben kiadáselméleti megfontolások, a napló műfajához kapcsolódó lehetséges befogadói stratégiák, valamint a kézirat sajátságainak mérlegelése mellett az a tény is szerepet játszott, hogy a számítógép- és internethasználat ma már lehetővé teszi, pontosabban: megköveteli, hogy az egyes mediális közegekben eltérő módon kezeljük a kultúra különböző jeleit. Vállalt célkitűzésünket, Gyulay Lajos naplóinak és levelezésének kritikai igényű feldolgozását tehát nem kell szükszerűen csak az írás/nyomtatás médiumában elgondolnunk, az egyes médiumok sajátságai kiegészítik egymást. Ezért hoztuk létre pályázatunk keretében a már említett weboldalt (<http://www.gyulaynaplok.hu>), ahol a kutatás futamideje alatt egy folyamatosan bővülő adatbázisban mindenki számára hozzáférhetővé tesszük a feldolgozott naplók és a hozzájuk kapcsolódó fontos családi levelek digitális másolatát, a szövegek filológiai pontos átíratát, szövegkritikai jegyzeteinket, valamint a naplók és levelek tartalmi feltárása során keletkezett adatokat, személyekről, eseményekről, földrajzi helyekről, szöveges, képi és zenei forrásokról összegyűjtött ismereteket. Végző soron tehát ennek az alapelvnek a következménye az, hogy a „papírkiadást [...] a részben modernizált átíratú, jegyzetekkel, grafikai elemekkel kevésbé terhelt, folyamatos olvasást biztosító szöveg számára jelöltük ki, míg a hálózati kritikai kiadás a textológia szakmai követelményeinek megfelelő, betűhív átíratú, jegyzetelt változatot tartalmazza”.²⁰

A vázolt elképzelés következtében a *Lotty! – Fanny!* kiadásához hasonlóan a *Martius 15.* szövege is erőteljesen modernizált. Mivel a két kézirat nemcsak külsejében, kötésében, méretében hasonlít egymáshoz, hanem belső szerkezetében, írástechnikai sajátságaiban is, ezért a *Lotty! – Fanny!* sajtó alá rendezése során követett és a kiadás előszavában ismertetett elvek²¹ jelen kötetre is érvényesek, a következőkben ezeket foglalom össze.

Írásjelhasználat. Gyulay Lajos leggyakrabban a gondolatjelet használja grafikus jelként a szöveg tagolására. A naplóban számos olyan helyen, ahol nem csak a mai, de az egykorú gyakorlat szerint is vesszőnek, pontnak, kettőspontnak vagy pontosvesszőnek kellene állnia, gondolatjellel találkozunk. Továbbá sok esetben ugyanez jelöli egy-egy bekezdés végét, és természetesen a mai használathoz közelítő módon gondolatjelleként is funkcionál. A moder-

---

20 Hász-Fehér, *i.m.*, 19–20.

21 Labádi, *i.m.*, 26–28.

nizálás során éppen ezért itt kellett a legerőteljesebben belenyúlni a szövegbe, és dönteni, hogy az egyes helyeken a gondolatjel milyen funkciót tölt be. A különböző szöveghelyek értelmezésekor segítségül szolgált, hogy Gyulay ebben a kötetében is számos egykorú magyar és külföldi kiadványból idéz, az eredeti forrásokkal való összevetés során pedig egyértelművé vált, hogy a naplóíró ezeken a helyeken valóban a fent felsorolt írásjeleket helyettesíti gondolatjellel – e megoldásnak valószínűsíthetően pusztán írástechnikai indokai voltak. Az írásjeleket éppen ezért a mai nyelvi normáknak megfelelően alakítottam át, a jelölést következetesen modernizáltam. A mai gyakorlaton és szabályokon túl a nyomtatott változatban csak néhány helyen maradtak meg a gondolatjelek: a jegyzetelés során Gyulay rendre ezzel vezeti be és ha visszatér az eredeti gondolatmenetre, akkor ezzel is zárja le kommentárjait. Ugyanígy megmaradtak a gondolatjelek ott, ahol a naplóíró az olvasmányából történő jegyzeteléskor a kisebb tematikus egységeket csak ezzel választja el egymástól.

Szerkezeti elemek, díszítések. A *Lotty! – Fanny!* című kötethez hasonlóan ennek a naplónak is szembevető sajátossága a fontosabb szerkezeti elemek gondosan eltervezett és kivitelezett jelölési rendszere. Ennek egyik eleme, hogy a kiemelt lapok (a „Tekintélyes”, „Nagyságos” és „Íránylapok”) oldalszámát a naplóíró másként jelöli, mint a kiemelés nélküliekét. Gyulay megoldása nyomtatásban nem követhető, ezért mindenhol egységesen, szögletes zárójelben adom meg a Gyulay-féle oldalszámozásnak megfelelő oldalszámokat. Ahol hiányoztak (pl. a borítón, a legtöbb páros valamint a tizenhárom számot tartalmazó oldalakon), ott pótoltam. Magukat a kiemelt oldalakat Gyulay mindig „punctírozta”, azaz díszítette (407) – ez a kiemelések másik jellemzője. A 11. oldalon, az első „Tekintélyes lap”-on egyszer, a 22.-en, a másodikon kétszer, majd a 99.-en, a kilencediken, amint az várható, kilencszer húzta alá az oldal megnevezését. Ugyanezt a logikát követve díszíti a „Nagyságos” és „Íránylapok”-at is. Ezeket és az oldalon belüli kiemeléseket a nyomtatott változat kialakítása során az eltérő mediális adottságoknak megfelelően csak korlátozottan lehetett érvényesíteni: az aláhúzásokat, akárhányszorosak legyenek is, mindig dőlt betű, a kiemelt oldalak címét ezen felül még félkövér, középre rendezett szedés jelzi. Az írás napi és napokon belüli (délelőtt, délután, este) szakaszainak jelölése szintén egységes: a betűk stílusa és a megnövelt térközök érzékeltetik, hogy Gyulay fontos szerkezeti elemekként tekint rájuk. A szekvenciajelölő elemek mellett a nyomtatott térben a verses idézeteket és a Gyulay által vezetett „krónikás könyv” alapján készült feljegyzéseket szintén kiemeltem.

Szavak és betűk. A kéziratban a kis- és nagybetűk, valamint néhány betűcsoport (pl. a, o, u; e, i) tagjai között nem lehet mindig egyértelmű különbséget tenni, Gyulay ráadásul maga sem következetes, ezért ezeket és mind a magán-, mind a mássalhangzók időjelölését modernizáltam, ugyanígy jártam el az egybe- és különírás kérdéseinél is. Szintén jelölés nélkül emendáltam a betűtévesztéseket, -kihagyásokat. Megtartottam viszont Gyulay sajátos írásmódját a tulajdonnevek és idegen szavak esetében, továbbá azokban az esetekben, amelyekben a napló a jövevényszó jövevény voltát – még az olyan közkeletű kifejezéseknél is, mint pl. „minister”, „martius” – a szavak lejegyzésében következetesen érzékelteti.

A szavak fölött vízszintes vonallal egyértelműen jelölt rövidítéseket feloldottam. Azokat a ma és zömmel már akkor is szokatlannak tűnő sajátos szóalakokat, amelyeket Gyulay többé-kevésbé következetesen, és mint egy időben közeli levele is utal rá,²² tudatosan használ (pl. csütertek; fejdelem, innap, innapoly [ünnepe]; költér [költő], második; szántok [szándék]; tege, tennap [tegnap]), nem modernizáltam, de nem is egységesítettem, hogy az olvasó megtapasztalhatta, a naplóíró tudatos döntései ellenére időnként enged a korabeli nyelvi normáknak.

A napló átírása során a bizonytalan olvasatú, az adott kontextusban nem értelmezhető szavakat szögletes zárójelben kérdőjellel jelöltem. Az olyan kiegészítéseket, feloldásokat amelyek nem egyértelműek, szintén szögletes zárójelben adom meg.

Jegyzetek. A kötetben minimálisak a filológiai jegyzetek, aminek következtében a betű- és szóbetoldásokat, az utólagos javításokat, a szavak, szórészletek újírását, a piros és kék ceruzás satírozásokat egyáltalán nem jelöltem – ez utóbbiak rendre ott tűnnek fel, ahol Gyulay a Nagy Falang tagjaival való találkozásairól, magukról a falangtagokról ír. A tollal kihúzott szövegrészletek a legtöbb esetben jelöletlenül elmaradtak, egyedül ott közlöm őket között, ahol a tollal áthúzott rész megnyugtatóan kiolvasható, és a lesatírozott részlet a főszövegben maradt változat jelentését árnyalja. Ezekben az esetekben az oldal alján lábjegyzetben jelzem a módosítást a kihúzottak < > közti közlésével; amennyiben a részlet idegen nyelvű kifejezéseket tartalmaz, az apparátusban magyarázom őket.

Gyulay rendre átnézte köteteit – ebben a kötetben is beszámol arról, hogy már írás közben elkezdte a napló revízióját (515) –, mégsem jelölt

22 „Mint nyelvész elfogadandó e két aláhúzott szót: a) innap – ünnepe helyett – mert az imnapból veszi eredetét[,] és imnap helyett innap lesz belőle[,] m mutatur in n[;] b) szántok jobb[,] mint szándék[,] mely utolsó szónak, sem[m]i értelme.” Gyulay Lajos Kuun Gézának, 1863. március 23. Arhivele Naționale Direcția Județului Cluj, Fond fam. Gyulay-Kuun. Inv. 355.

minden hibát, pl. a 315. és 317. oldalakon téves a számozás. Ezeket az apróbb tévedéseket jelölés nélkül javítom.

A kitépelt lapok helyét jelzem: a napló Gyulay-féle számozása alapján eredetileg 572 oldalból állt (ebbe a fedőlap is beleszámítandó), amiből harminc ma már nincs a kötetben. Az oldalak eltávolítása még a levéltárba kerülés előtt történhetett, de már a napló megírása után, mivel Gyulay számozásában mindig hiány mutatkozik, a levéltári viszont folyamatos – néhány esetben a kivágott, kitépelt lapok foszlányai a kötésnél még láthatók. A kötet végén lévő tartalomjegyzékben azokat a napokat, amelyek kezdőoldalára a hiányok miatt csak következtetni lehet, szögletes zárójellel jelölöm.

Tartalmi jegyzetek nincsenek a kötetben, mivel Gyulay a megmagyarázandónak vélt eseményeket, állításokat a főszövegbe ágyazottan maga értelmezi. Egyedül az idegen nyelvű szövegrészek fordítása, valamint a ma már nem használatos kifejezések magyarázata található meg az eredeti oldalszámokhoz rendelve a kötet végén, a jegyzetapparátusban, feltüntetve forrásukat is. Hogy mondatba illeszthesse, illetve az adott szituációra alkalmazhassa, Gyulay Lajos gyakran módosít az eredeti idézeteken, ezeket az apró eltéréseket és kihagyásokat nem jelölöm. Mivel a magyarázatok az egyes oldalakhoz kapcsolódnak, ezért a könnyebb kezelhetőség érdekében, ha egy kifejezés, szövegrészlet többször felbukkan, akkor minden egyes alkalommal megismétlődik magyarázata is. Az idegen nyelvű szövegrészletek lejegyzése során elkövetett esetleges hibákat a főszövegben nem jelzem, hogy a főszöveg megőrizze az eredeti, gyakran többféle nyelv grammatikáját tükröző – ezért valójában nem is „javítható” – alakokat; az apparátusban viszont lehetőség szerint a módosított alakot közlöm. A szövegek lelőhelye a szómagyarázatoknál egyszerűsített formában (szerző, cím) olvasható, a pontos bibliográfiai adatokat az említett honlapon találják meg az érdeklődők. A közmondások esetében igyekeztem a naplóval lehetőség szerint egykorú kiadványokból venni a fordítást, ez magyarázza a Szentkirályi és Ballagi gyűjteményére történő hivatkozást. Az apparátus tartalmazza azt a rajzot is, amely a szövegben két helyen is megtalálható (34, 177), az adott oldalakon szögletes zárójelben [1. ábra] utalok rájuk.

* * *

De már „hagyjunk is békét az irkafirkának, vegyük inkább olvasásra a dolgot”! (185)

Labádi Gergely